

Notat 7: Notat om karakterer, læring og motivation

At modtage karakterer kan påvirke elever og studerende på flere måder. Forskningen peger på, at karakterpres og læring er knyttet til de lærendes motivation, til tilbagemeldinger på faglige præstationer og til brugen af karakterer i uddannelserne samt opfattelsen af betydningen af karakterer i samfundet generelt. Udfordringsbilledet er dog komplekst, og forskningen giver ikke entydige svar på forholdet mellem karaktergivning og læring. Nærværende notat beskriver forskellige perspektiver på sammenhængen mellem karakterer, motivation og læring, som er relevante at overveje ved konstruktion af en karakterskala.

Overordnede perspektiver på karakterer, motivation og læring

Karaktergivning er en fast del af den danske uddannelseskultur. Der er tradition for at bruge karakterer både som del af de løbende tilbagemeldinger (fx i grundskolen og en række ungdomsuddannelser) og som slutevaluering på det faglige niveau i et fag eller kursus (Louw & Katznelson 2018; Danmarks Evalueringsinstitut, 2020).

Karakterer er forbundet med modsatrettede følelser blandt elever og studerende. På den ene side opleves karakterer som vigtige tilbagemeldinger i forhold til faglig udvikling, og karakterer opleves af nogle som en positiv motivationsfaktor – især de elever og studerende, der klarer sig godt og har tiltro til egne evner. Nogle elever og studerende efterlyser karakterer, hvis de fjernes fra klasserummet (Louw & Katznelson, 2018; Skaalvik & Skaalvik, 2019; Danmarks Evalueringsinstitut, 2020). Omvendt forbindes karakterer også med en oplevelse af pres. Fx føler halvdelen af eleverne på de danske gymnasier sig tit pressede af karakterer (BUVM, 2019), og to ud af tre elever føler sig mindre pressede, når karakterer fjernes fra deres hverdag (Danmarks Evalueringsinstitut, 2020).

Karakterer bruges i uddannelsessystemet bl.a. til at adgangsregulere til videre uddannelse og arbejdsmarkedet. Det kan indebære en vis grad af instrumentalisering af læring hos elever og studerende i den forstand, at det, der læres eller præsteres, også er et middel til at opnå adgang til noget bestemt. Det vil sige, at læringen har andet formål end læringen i sig selv (Andreassen, 2020; Løn-toft, 2015; Biesta, 2009; Ulriksen & Leth, 2015). Fx ser over 40 procent af de 16-24 årige topkarakterer i uddannelse (10- og 12-taller) som en forudsætning for det gode liv (Psykiatrifonden, 2017).

Et israelsk eksperimentelt studie har vist, at elever som udelukkende modtog kommentarer som bedømmelse klarede sig markant bedre og havde højere motivation for læring end elever, der kun modtog karakterer, og også bedre end elever der både modtog karakterer og kommentarer (Butler, 1988). Et nyere svensk registerbaseret studie af grundskoleelever viste tilsvarende, at det havde negativ betydning for præstationer i et bestemt fag, hvis eleven tidligere havde fået karakterer i dette fag (Klapp, 2015). Resultaterne peger i retning af, at karakterer kan påvirke læringsmiljøet negativt. Det skal nævnes, at førstnævnte studie viste, at højtpræsterende elever faktisk motiveres af at få karakterer, mens karakterer kan virke demotiverende for lavere præsterende elever.

Præstationsorientering i skole- og uddannelsessystemet

Den hyppige brug af karakterer i uddannelserne kan, i kombination med den store betydning, som karakterer tillægges, fremme en u hensigtsmæssig præstationsorientering hos elever og studerende. Det betyder, at de i højere grad har fokus på, om de klarer sig bedre end andre, end på om de lærer noget (Midgley et al., 2001; Docan, 2006). For nogle kan karakterer og ønsket om præstere være en driver, der motiverer dem til at lære tilstrækkeligt til, at de kan præstere godt (Louw & Katznelson, 2018; Klapp, 2018). For andre kan karakterer føre til defensive strategier på uddannelsen (self-handicapping). De tager fx afstand fra uddannelsen eller fokuserer deres energi på at undgå at blive afsløret i ikke at kunne nok. Det kan fx betyde, at de ikke deltager aktivt i undervisningen, ikke stiller spørgsmål og ikke beder om hjælp. Det kan også indebære, at uddannelsen for dem bliver forbundet med negative følelser som angst og afmagt, hvilket kan føre til varige effekter på de lærendes selvbillede og livsvalg (Louw & Katznelson, 2018; Midgley & Urdan, 2001; Skaalvik & Skaalvik, 2019; Klapp, 2018; Yeager & Dweck, 2012).

En undersøgelse af forsøg med karakterfri 1.g viser, at eleverne oplevede, at karakterer kan skabe et stort pres og fylde uforholdsvist meget (Danmarks Evalueringsinstitut, 2020). På CBS har man i tråd hermed indført karakterfrit 1. år, hvilket har givet positive erfaringer (Svanberg, 2018) En svensk registerbaseret undersøgelse viste, at indførelsen af karakterer og nationale standardiserede tests ikke blot førte til øget skolerelateret stress, men tilsyneladende også til fald i livskvalitet (Högberg et al., 2019). Dog oplevede eleverne samtidig, at karakterer har stor praktisk og symbolsk betydning, hvorfor de opleves som vigtige og svære at undvære. Størstedelen af eleverne i undersøgelsen af karakterfri 1.g angav, at de foretrækker at få både feedback og karakterer for en opgave. Mens feedbacken hjælper eleverne med, hvordan de kan blive bedre, fungerer karaktererne som konkrete pejlemærker i forhold til deres faglige niveau (EVA, 2020). Butlers studie pegede imidlertid på, at elever som fik både summativ og formativ feedback ikke opnåede så højt et læringsudbytte som de elever, som alene fik formativ feedback. Dette underbygges i et studie om karaktergivning i gymnasiet, hvor flere lærere udtrykker, at der kan være en tendens til, at karakteren overskygger den formative feedback, hvis eleverne modtager begge dele (Danmarks Evalueringsinstitut, 2016).

Samtidig kan oplevelsen af pres og en øget præstationsorientering betyde, at elever og studerende i højere grad ser hinanden som konkurrenter og derfor ikke vil udveksle idéer og i mindre grad tør og har overskud til at engagere sig socialt i uddannelsen. Det kan have betydning for den samlede læringskultur og fællesskabet i uddannelserne, og risikoen for mistrivsel forstærkes i og med de lærendes tilknytning til andre på uddannelsen svækkes (Pless, 2020; Louw & Katznelson, 2018; Guskey 1994).

Forskningen peger også på, at den øgede motivation og evt. oplevelse af pres især er knyttet til aktiviteter og prøver, som har særlig betydning for at præstere i forhold til andre, fx hvad angår det samlede karaktergennemsnit (high-stake exams). En tilgang til at reducere presset som følge af karakterer er derfor en hyppigere, mere løbende karaktergivning og integration af karakterer i de løbende tilbagemeldinger. Der er dog ikke enighed om, hvorvidt dette er hensigtsmæssigt. Det positive bidrag til motivationen fra præstationsorienteringen kan fremme nogle lærendes indsats og deltagelse i undervisning, når indholdet eller deres deltagelse har betydning for, hvordan de vurde-

res i forhold til andre (Udvalg om bedre universitetsuddannelser, 2018; Midgley et al., 2001). Modsat kan løbende karaktergivning øge de lærendes oplevelse af kontinuert pres og give mindre rum til ro og fordybelse, som for nogle lige frem kan udvikle sig til en angst eller afkobling i forhold til uddannelsen. De lærendes forhold til løbende karakterer kan også være ambivalent og omfatte begge positioner (Danmarks Evalueringsinstitut, 2020; Skaalvik & Skaalvik, 2019; Louw & Katznelson, 2018; Midgley & Urdan, 2001; Docan, 2006; Ulriksen & Leth, 2015).

Selvom der findes en bred vifte af litteratur om sammenhængen mellem karakterer, læring og trivsel, findes der ikke entydige anbefalinger til den perfekte karakterskala til alle formål. En karakterskalas funktion afhænger af den kontekst, den anvendes i, herunder karaktersystem, uddannelsessystem, kultur og samfund (Guskey, 1994; Karran, 2005; Andreassen, 2020).

Forholdet mellem formativ og summativ evaluering

Løbende tilbagemeldinger fra underviserne er bare et af mange elementer i læringsmiljøet, men de spiller en væsentlig rolle i forhold til elever og studerendes motivation og læring. Tilbagemeldingernes betydning for læringen er, de giver elever og studerende indblik i deres læring – hvor de er på vej hen, deres veje frem, og hvordan de klarer sig (Poulsen & Bendtsen, 2018). Summative evalueringselementer, som karakterer og testscorer, kan indgå i de løbende tilbagemeldinger til elever og studerende, men de siger ikke i sig selv noget om den lærendes udvikling eller vej fremad. De kan derimod fx give elever eller studerende information om, hvorvidt de kan det, de skal kunne, og om deres rangering i forhold til andre. Som beskrevet ovenfor, er der ikke enighed om, hvorvidt integration af karakterer i de løbende tilbagemeldinger er hensigtsmæssig, da de kan løfte nogle lærendes umiddelbare deltagelse, men kan have negative konsekvenser for de lærendes motivation og selvbillede samt læringskulturen. Flere forskningsresultater peger på, at brug af karakterer, og i særdeleshed af mere detaljerede skalaer, har flere negative effekter på de lærendes motivation, fordi det øger deres præstationsorientering og ydrestyring (Bloodgood et al., 2009; Klapp et al., 2014; Klapp, 2018; Danmarks Evalueringsinstitut, 2020).

Trinbeskrivelser

7-trins-skalaen kan beskrives som meget tæt på en ”nøgen” skala. Med det menes, at skalaens trinbeskrivelser har et snævert fokus på opfyldelse af læringsmål ud fra bl.a. mangler i præstationen. Der er ikke indlagt værdier (selvstændighed, overblik, analyse, syntese, kreativitet mv.) i beskrivelserne af de enkelte karaktertrin, og kravene til læringsmål beskriver kun, at bedømmelserne skal tage udgangspunkt i viden, kompetencer og færdigheder. Reglerne for karaktergivning efter 7-trins-skalaen lægger dermed heller ikke op til at belønne såkaldt divergent tænkning, hvor den lærende afviger fra konventionerne og tænker nyt. Hvis det skal indgå i bedømmelserne, skal det skrives ind som mål for viden, kompetencer eller færdigheder i målbeskrivelserne. Det vil give rum for, at forskellige dimensioner belønnes forskelligt ved forskellige prøver. Men der vil med denne metode ikke blive sendt et signal om, at disse dimensioner generelt er vigtige i uddannelsessystemet, til trods for, at det potentielt kan fremme de lærendes motivation (Tanggaard, 2015).

Beskrivelsen af karaktererne er bestemmende for, hvad der lægges vægt på i bedømmelsen af præstationer. Selvom de lærende måske ikke kan huske de præcise beskrivelser, sender beskrivelserne alligevel et klart signal til både undervisere og elever og studerende om, hvad der er vigtigt i uddannelserne (Guskey, 1994; Andreassen 2020). Især for præstationsorienterede elever og studerende

kan det betyde, at deres energi og engagement tilrettelægges ud fra måden at give karakterer på. I det omfang karakterer bruges i de formative tilbagemeldinger, er et andet opmærksomhedspunkt, at tilbagemeldinger om, hvor godt man har klaret sig, frem for om man har udviklet sig, bidrager til at rette fokus på præstation. Visse studier peger på, at det også kan påvirke måden de lærende ser på evner og intelligens i retningen af en forståelse, som handler om et fast talent (fixed mindset) frem for noget dynamisk, som kan udvikles (growth mindset). Tilbagemeldinger om fremskridt vurderes især at fremme læringsorientering, mens tilbagemeldinger om talent, tilstand ol. i højere grad vil fremme et låst tankesæt og præstationsorientering. Måden karaktererne gives på og de begrundelser, de lærende modtager, kan derfor også have dybereliggende effekter på læringskultur (O'Rourke et al., 2014).

Karakterskalaens detaljeringsgrad

En karakterskala med stor detaljeringsgrad, fx point eller mange smalle karakterer, kan give de lærende og aftagere mere præcise informationer om bedømmernes vurdering af elever og studerendes præstationer. Til gengæld kan de gøre det svært at opnå ensartede bedømmelser, fordi små forskelle i bedømmernes vurderinger kan have større betydning for, hvilken karakter der opnås. Det gælder især i forhold til prøveformer, som kræver mere faglig vurdering og helhedsorienteret bedømmelse fra bedømmerne. Omvendt vurderer nogle bedømmere, at brede karaktertrin kan skulle rumme for stor niveauforskel i faglige præstationer, der bedømmes med samme karakter (Danmarks Evalueringsinstitut, 2019).

Der er ikke enighed om, hvorvidt en detaljeret skala eller en skala med få karakterer er bedst for trivsel og læring. Skalaer med få karakterer giver ro og kan dermed være en vej til at flytte fokus fra præstation til læring. Det kan evt. også gøre karaktergivningen lettere og derved frigive ressourcer fx formative tilbagemeldinger. Dette var fx baggrunden for, at et norsk udvalg netop har anbefalet at supplere karakterskalaen på de norske videregående uddannelser (fem bestående karakterer) med en skala med to bestående karakterer. Andre peger på, at detaljerede skalaer giver flere noget at stræbe efter, samt at det er vigtigt, at karakterer kan bruges til at rangere de lærendes resultater (NOKUT, 2020; Andreassen, 2020; NOU, 2020; Guskey, 1994).

Progression i skalaen

Progression i skalaen henviser til, hvorvidt afstanden mellem de enkelte karakterer er ens, eller der er særlige spring. På 7-trins-skalaen er der progression ved de midterste karakterer (4-7-10), på 13-skalaen var der progression i toppen og bunden (03-00 og 11-13). På 13-skalaen blev progressionen ikke fremhævet som en udfordring, men det gør den på 7-trins-skalaen. Formentligt fordi hovedparten af præstationerne bedømmes med karakterer på midten af skalaen. Springenes relativt større betydning for karaktergennemsnit kan, i kombination med en stor bevidsthed hos de lærende om, at karakterer har betydning for deres muligheder i fremtiden, have bidraget til den præstationsorientering, som fx ses på mange gymnasiale uddannelser (Løntoft, 2015; Louw & Katznelson, 2018). Brede karakterer med spring imellem blev desuden fremhævet af Karakterkommissionen som et redskab til mere entydig karaktergivning (Karakterkommissionen, 2004). Karakterkommissionen beskrev, at de mellemliggende tal i 7-trins-skalaens spring kan bruges i de formative tilbagemeldinger til de lærende. Et andet opmærksomhedspunkt i forbindelse med trinnenes bredde er, om de giver en forstærket, negativ oplevelse af, at der er meget på spil ved den enkelte prøve. Hvis bevægelsen fra ét karaktertrin til nabokarakteren har stor betydning for karaktergennemsnittet, kan den enkelte prøve blive meget betydningsfuld.

Valg af symboler (tal, bogstaver mv.) til karaktererne

I valget af symboler til karaktererne (tal, symboler, point mv.) kan det være relevant at overveje, om der er psykologiske ankre til tidligere skalaer mv., som forstyrrer forståelsen af karaktererne. Flere har peget på, at 7-tallet i 7-trins-skalaen blev oplevet dårligere, end det er, fordi folk forbinder det med 7-tallet i 13-skalaen, som var under middel. Som beskrevet oven for har straf ikke en hensigtsmæssig effekt på læring (Guskey, 1994; Løntoft, 2015). I valget af symboler kan man derfor også med fordel overveje, om symbolerne sender uhensigtsmæssigt negative signaler til elever og studerende.